

L'església de Sant Pere i la reconstrucció monumental de la ciutat en la postguerra

Joan Falgueras Font^{a*}

^a *Arquitecte*

RESUM

Motivat per interpretar dibuixos de l'arquitecte Pelayo Martínez Paricio que el COAC va facilitar per una exposició sobre la reconstrucció de la parròquia es pretén fer aflorar el context urbanístic i els debats d'arquitectura i patrimoni de la immediata postguerra. Es posen en relació les particularitats amb els fenòmens culturals globals on s'inserten els protagonistes. I més enllà de la ciència, en el terreny de la passió que la impulsa, resulta una glossa imaginada d'un Sant Pere més clar i lluminós, menys expiatori, d'un temple amb la joia de viure que portava a dins l'autor que finalment no en va ser.

Paraules clau: Figueres, Sant Pere, Pelayo Martínez Paricio, Regiones Devastadas, arquitectura, urbanisme.

Sant Pere Church and heritage reconstruction in the city of Figueres in the post-war period

ABSTRACT

Inspired by the interpretation of drawings by the architect Pelayo Martínez Paricio, provided by the Architects' Association of Catalonia (COAC) for an exhibition on the reconstruction of the parish church, here the aim is to bring to light the urban context and the debates on architecture and heritage of the immediate post-war period. Particularities are related to global cultural phenomena in which the protagonists are inserted. Beyond science and driven by his passion, the architect tells an imagined story of a clearer and brighter Sant Pere church, less expiatory, of a temple that reflected the architect's joy of living, but who, in the end, was not commissioned.

Keywords: Figueres, Sant Pere church, Pelayo Martínez Paricio, Regiones Devastadas, architecture, urbanism.

* Correspondència: Joan Falgueras Font
E-mail: jfalgueras@coac.net

Recepció: 08/05/2020 • Acceptació: 07/09/2020

DOI: 10.2436/20.8010.01.291

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 51 (2020), pàg. 437-470

Amb l'editorial de *Vida Parroquial* del 26 de gener de 1940 titulat "Por el embellecimiento de la ciudad" es reclama un ambiciós pla de reforma urbanística per quan Figueres tingui 50.000 habitants. S'utilitzen expressions que avui ens sorprenen per l'atreviment: "(...) *atendiendo únicamente al embellecimiento de la ciudad, casi, casi hubiéramos bendecido la bomba que sin causar víctimas hubiera destruido las manzanas que limitan la Rambla por dichos puntos cardinales para dar lugar, previa indemnización a sus propietarios, a la magna reforma orgullo de Figueras y de quienes la hubieran llevado a cabo.*" (...) "Porqué no buscar aprovechándose de los serios destrozos sufridos por las calles de la Muralla Barceloneta y vecinas una salida por este lado de la capital que sea todo lo espaciosa y digna que la ciudad del porvenir requiere?" (...) "No se podrían mejorar muchas calles, abrir otras, siguiendo el camino que las bombas¹ abrieron o la huella del incendio trazara?".

Aquest manifest anticipa en una dècada el paisatge de la radical transformació urbanística postbèlica que serà l'estendard de modernitat de les ciutats centreeuropees enrundades quan acabi el conflicte que allà tot just comença.² Planteja lúcidament els eixos principals de l'estructura urbana i els seus dèficits funcionals i formals. I de passada incorpora com avantguardes futuristes pioneres, renovadores i purificadores, els bombardejos i els incendis que obren i tracen... i els blanqueja.

En el context dels actes multitudinaris de la Setmana Santa, en el número de *Vida Parroquial* del dia 29 de març, apareix un petit breu on s'apunta, per primera

*Aviazione
Legionaria delle
Baleari, 3 de
febrer de 1938.*

1. El camí fumejant del bombardeig de Figueres, del 3 de febrer de 1938, queda documentat per la foto de l'Aviazione Legionaria delle Baleari reproduïda a la pàgina 25 de la publicació J. FALGUERAS, J. SANTALÓ, *Figueres arquitectures i història*. Brau Ed. i Ajuntament de Figueres, 2007.
2. L'urbanisme de la ciutat de l'automòbil dels anys 50 i 60 del segle passat tindrà un camp obert en les esplanades desenrundades europees. Aquí els exemples seran més tímids o acotats, però poden quedar il·lustrats a més a més del nostre cas, per l'episodi de l'obertura de l'avinguda de la Catedral a Barcelona. Vegeu la Tesi Doctoral de Rana Alhussin: "Barcelona en reconstrucció: Espacios públicos de postguerra. Apertura de la Av. de la catedral (1939-1958)". Per una contextualització més general encara que cenyida a la ciutat de Barcelona, vegeu: Catasús, Aleix Capítol "L'Urbanisme i l'arquitectura", pgs 235-322 dins *Diversos Autors Art i Cultura de Postguerra a Barcelona 1939-1962*. Ajuntament de Barcelona / Àmbit Serveis Editorials 2018.

vegada, l'ambició d'un temple més gran: "*Oímos lanzar la idea de un nuevo templo parroquial –sin dejar de reedificar el antiguo– para poder cobijar tan imponentes multitudes como vimos luchaba para cobijarse bajo la bóveda del derruido... El espacio de que puede disponerse para el antiguo templo no basta para las necesidades presentes y mucho menos bastaría para las de un próximo porvenir...*".

Missa celebrada el 1939.
Arxiu Parroquial de Sant Pere.

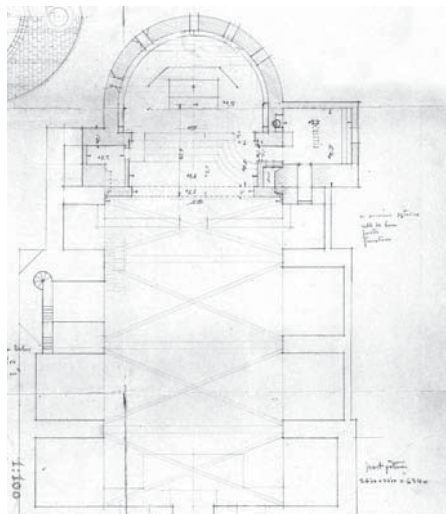

Envà ondulat, 1939.
Arxiu Parroquial de Sant Pere.

Posem ara en relació amb aquesta qüestió de la insuficiència de l'espai cobert amb unes noves dades aparentment contradictòries. Entre els papers de Pelayo Martínez³ a l'Arxiu del COAC, a Girona, es conserva un projecte d'agost de 1939 "A. de la V." de tancament amb un absis semicircular directament connectat al que havia quedat de la nau. En direm projecte (1). No sembla de cap de les maneres una solució provisional (com sí que ho fou el magnífic i eficaç envà ondulat que s'aixecà per tancar la nau amputada o els essencials pòrtics de taulons per a les campanes). La solució està acuradament dissenyada amb secció i vistes exteriors i fins i tot amb detalls de la creu i l'ornament litúrgic. Va ser pensada per existir i amb la consciència que alliberaria a llevant un espai des del qual es podria contemplar la capçalera de la qual es representa una perspectiva exterior. Una inèdita terrassa oberta aixecada sobre el carrer de la Jonquera que hauria restituit l'espai del cementiri dels albatxos que l'ampliació barroca havia consumit.

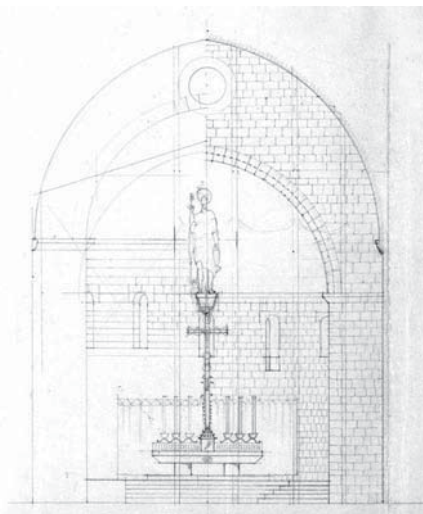
3. Diversos autors. *Pelayo Martínez, arquitecte. Figueres 1898-1978*. Catàleg d'exposició. Edició Ajuntament de Figueres i Consorci del Museu de l'Empordà. Figueres 1998. Per a situar la biografia vegeu també Rosa M. GIL I TORT, "Pelayo Martínez Paricio. Apunts a una biografia", article a la *Revista de Girona*, núm. 228, gener-febrer de 2005 (pàg. 58-65), pels diversos contextos locals vegeu Jaume SANTALÓ, "Les Figueres de Pelayo Martínez" article a la *Revista de Girona*, núm. 228, gener-febrer de 2005 (pàg. 66-71). I per a l'obra, vegeu Joan FALGUERAS FONT, "L'ofici d'arquitecte. Pelayo Martínez revisitat". *Revista de Girona*, núm. 228, gener-febrer de 2005 (pàg. 72-80).

PROJECTE (1). L'ESGLÉSIA (ALTA) DE SANT PERE (AGOST DE 1939)

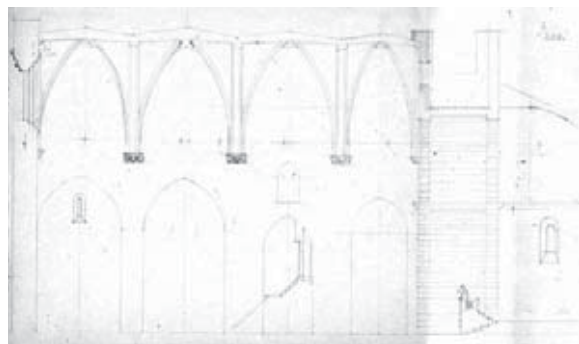
Planta d'un nou absis rematant la nau conservada. Agost de 1939.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

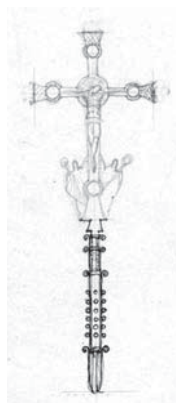

Alçat interior d'un absis semicircular. Agost de 1939.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

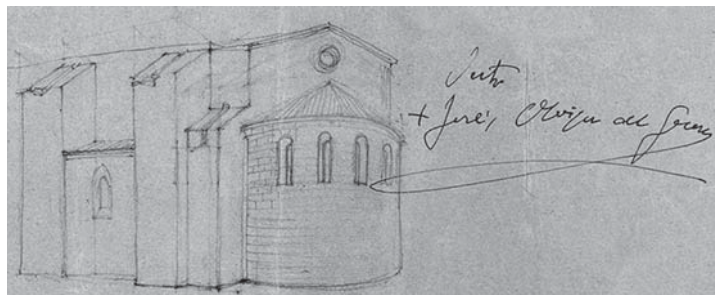

Secció de la nau conservada amb el nou absis.

Detall de creu. Agost de 1939.

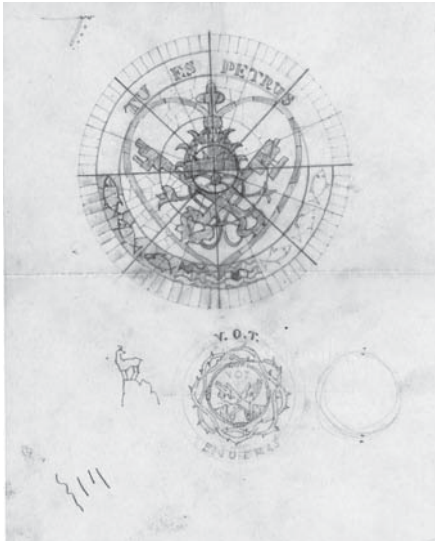
Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Nova capçalera visible sobre la plataforma aixecada respecte del carrer de la Jonquera. Agost de 1939.

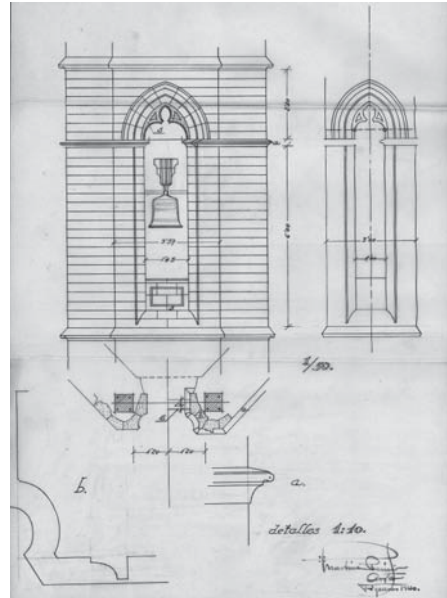
Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

En aquest punt, obrirem un parèntesi per constatar que la implicació de Pelayo va més enllà de les especulacions volumètriques i de paisatge urbà que aquí apuntem, ja que ben bé al mateix temps, de final d'estiu del 1939 a l'estiu de 1940, s'arremanga de valent per la gestió dels aspectes més materials i prosaics dels primeríssims treballs de consolidació i reconstrucció del que ha quedat en els peus de la nau i la base del campanar. Li encomana l'alcalde José Jou⁴ amb paper de carta particular, "procurador de los tribunales" quan li escriu com "estimado amigo": "Esta tarde (17 de juny de 1940) se ha celebrado reunión de junta de Obra parroquial y de acuerdo con las instrucciones

Dibuix amb llapis de colors de la vidriera de la rosassa circular descompostada en vuit sectors. Datable abans del pressupost d'octubre de 1939 que s'hi refereix.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

Detall constructiu d'una tramada de campanar amb la preparació de platines per a les campanes, 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

4. José Jou Carreras, procurador dels tribunals. *L'Empordà Federal* del 25 de setembre de 1915 havia saludat el seu casament en aquest termes: "El passat dimecres contragueren matrimoni el nostre bon amic en Josep Jou Carreras, fill del conegut procurador ex-conceller republicà D. Tomàs Jou Barbosa amb la gentil damisela N'Agna Torres Darnís". Ja havia estat alcalde durant la Dictadura de Primo de Rivera del juny de 1928 al febrer de 1930, període en el qual veié, hem de pensar que amb poca il·lusió, reincorporar-se al càrrec d'arquitecte municipal en Ricard Giral Casadessús amb el consegüent cessament de Pelayo Martínez que l'havia substituït des del 1924. Regidor municipal de la minoria de la Lliga quan arriba el juliol de 1936. empresonat a Girona escriu el gener del 1937 a Ramon Reig "Estimat Ramon: De temps ha que no rebo més que sotragades...". Excaptiu, tornà a ser alcalde com a president de la Comissió gestora del febrer de 1939 al juliol de 1946 moment en què fou designat José Bonaterra Matas. Per a una panoràmica política de la Hermandad de Cautivos del primer franquisme, vegeu Rubió Coromina "De l'Empordà Federal a l'Empordà Nacional Sindicalista" als *Annals* de 2010 de l'IEE.

del Sr Obispo, se ha acordada invitarte a la rápida (subratllada en l'original) confección de planos de la Iglesia Parroquial antigua a fin de llevar a cabo su reconstrucción, pues, aunque se vaya a la construcción de la nueva, conviene ganar tiempo acelerando la reconstrucción y terminación de la antigua que como es natural se hará a costa del pueblo. Urge la reconstrucción parcial del campanario para que cuando llegue dentro de mes y medio el reloj y las campanas no haya de entretenerse su colocación”.

Dibuixos i pressupostos de vidriera de la rosassa –Cristaleria Catalana de Barcelona–, especejaments i pressupostos de picapedrers per al campanar –Casellas i Xirgu de Girona– plantilles per als bancs de fusta, estimacions de jornals obligatoris i voluntaris, quotes, donatius, subvencions... Com ja havíem escrit “el dibuix –fins i tot el croquis més incipient o borrós– és sempre plànot acotat, o susceptible de ser acotat, amb proporcions no desfigurades perspectivament, amb gruixos reals dels materials”. Aquesta amalgama indestruable de creativitat formal i realisme constructiu ho amara tot, tant li fa que siguin els peixos i les ones del vitrall com les cantoneres del finestral de les campanes.

Si tanquem el parèntesi del dia a dia de l'obra, i volem tornar a aixecar la mirada, hem d'avançar un xic en el temps per poder comprendre que dos factors es fan compatibles: per una banda, la consciència de la manca de capacitat per a les noves multituds de l'era nacionalcatòlica i, per l'altra, l'esforç de projectar un acabament del temple amb la dimensió reduïda d'una capella rural.

A principi d'estiu, en el número 234 de *Vida parroquial* del 14 de juny, (el dia que els alemanys entren a París), s'utilitzen les dues primeres planes per presentar sota el títol “La reconstrucción de la Ciudad” tot un programa d'actuació urbanística en la forma d'una extensa entrevista a l'alcalde José Jou que acaba de tornar d'un viatge a Madrid acompanyat de l'arquitecte Pelayo Martínez “(...) decidimos emprender el viaje recabando antes la cooperación de una persona de la valía técnica del sr Martínez, D. Pelayo, conocedor como ningún otro de los problemas que a Madrid nos llevaban y entusiasta de las mejoras y trascendentales reformas de Figueras...”).

L'ambient és eufòric i triomfalista (i a pilota passada, és clar, fa pensar en aquell simpàtic copet a l'espatlla al visitant de províncies d'una pel·lícula neorealista):

“Encontraron favorable acogida en Madrid?– Favorable dice? Más que favorable, gratísima e inmejorable. Si casi nos duele la conciencia de la modestia de nuestras peticiones, con ser ellas de tanto volumen; pues parecía que aquellos señores se pasaban de la nimiedad de nuestras demandas, y como si nos dijeran: - Con tan poca cosa se contentan Vdes?”.

I a la pregunta “¿Cuáles fueron los proyectos que presentaron a la consideración de la Superioridad?” respon enumerant de I a VII, suposadament en un ordre de prioritat política: I. Pavimentació de carrers i places i reconstrucció de clavegueram, II. Construcció d'una nova església parroquial per a 2000 ànimes com a mínim, III. Construcció d'un Hospital en un nou emplaçament, IV. Construcció d'una nova Escola d'Arts i Oficis a l'era d'en Deseia, V. Edifici de nova planta per a Asil d'ancians a l'horta del carrer del Far, VI. Urbanització del barri del Garrigal, VII. Estació sanitària. Un xic més endavant encara hi afegirà, ara ja sense enumerar, els que quedarien a continuació sobre la

taula: plaça del Mercat, Estació d'autobusos, Teatre Principal... El desllorigador de tot plegat rauria a invocar els beneficis de l'article 10 del Decret de 23 de setembre de 1939 per a sol·licitar del Govern l'adopció parcial de la ciutat, la instància per a la qual van presentar, i que esperen que fructifiqui en un dels propers consells de Ministres.

Com a acabament de l'entrevista, l'alcalde, després de deixar constància dels diversos personatges influents que han obert les portes i arrambat les dificultats per arribar amb bon peu a la Direcció General de Regiones Devastadas, vol regalar una primícia: *"...he de dar la noticia que me llena de orgullo y conmigo a la ciudad entera de la mercedísima distinción lograda por nuestro excelente y buen amigo el sr Martínez, compañero infatigable de gestión, al ser nombrado Delegado de la Oficina de Regiones Devastadas⁵ en esta provincia con el encargo de dirigir inmediatamente la reconstrucción de Llers, Palamós y otras poblaciones adoptadas total o parcialmente, con lo que ello supone para dicho buen amigo y para la ciudad"*.

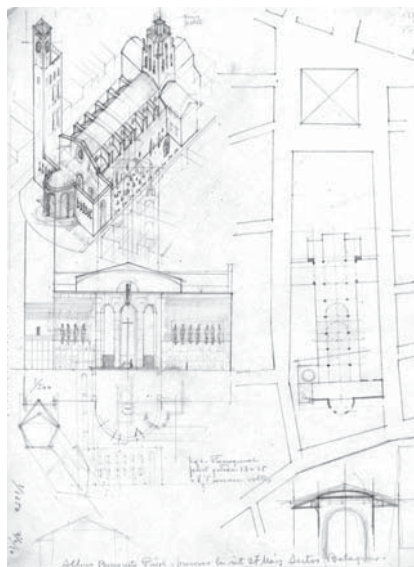
Aquest relat urbanístic que comença i acaba de bracet amb l'arquitecte Pelayo Martínez permet situar cronològicament els croquis sense data del projecte de nou temple, la "catedral de l'Empordà", en l'espai que havia de deixar lliure l'hospital mig enderrocat pels bombardejos. (També conservats a l'arxiu del COAC procedents de la donació de la seva filla Catalina).

L'eufòria seguia a un ritme picat. Dos dies abans de la festa de Sant Pere, *Vida Parroquial*, sota el títol de "Figueras parcialmente adoptada" s'exclamava líricament:

"Un escalofrio de emoción sacudió nuestro ánimo al oír por radio en la noche del 22 la transmisión de los acuerdos adoptados en el último Consejo de Ministros, uno de los cuales era la adopción parcial de nuestra ciudad por la generosidad de nuestro Caudillo Franco." L'estratègia de Pelayo i l'alcalde Jou, desvetllada tan sols quinze dies abans, semblava haver fructificat ràpidament: *"...se contará en un plazo perentorio con dos de los edificios de más urgente necesidad, como son la iglesia parroquial, que podrá edificarse, según se proyectaba y el bien espiritual de la Figueras actual y futura exigía, en uno de los lugares más céntricos y con la capacidad debida; y el Hospital de tan imperiosa urgencia, el cual será construido en uno de los lugares más sanos y alegres de la población..."* I abans de passar a la relació de telegrams d'agraïment enviats al ministre, la Governació i al Jefe del Estado, l'article que havia començat líric acaba amb un clam en majúscules èpiques: *GRACIAS CAUDILLO; FIGUERAS TE GUARDARÁ GRATITUD ETERNA.*

5. El Servicio Nacional de Regiones Devastadas fou estructurat a Burgos a partir del Decret de 25 de març de 1938. El setembre de 1939 passà a Direcció General dins del Ministerio de la Governació fins a desaparèixer el 1957 en el moment que es crea la Direcció General de Arquitectura, Economía y Técnica de la Construcción integrada en el nou Ministerio de la Vivienda. El Decret de 23 de setembre de 1939 definí l'"adopció" de localitats malmeses pels estralls de la guerra. El Decret de 10 de març de 1941 va ampliar la reconstrucció a catedrals, monuments i patrimoni històric de manera que en resultà l'aplicació dels beneficis de setembre de 1939 als temples parroquials. Aquesta branca d'actuació donà lloc a diverses estructures territorials: la Junta Nacional de Reconstrucción de templos, les Juntas Diocesanas i les Juntas Locals. Vegeu per a l'obra diversos autors. *Arquitectura en Regiones Devastadas*. Catàleg d'exposició. Ed. MOPU, Madrid, 1987, i per al context històric Vicente Javier MÁS TORRECILLAS, *Arquitectura social y estado entre 1939 y 1957. La Dirección General de Regiones Devastadas*. Tesis Doctoral UNED 2008.

PROJECTE (2). LA CATEDRAL DE L'EMPORDÀ (PRIMAVERA / ESTIU DE 1940)

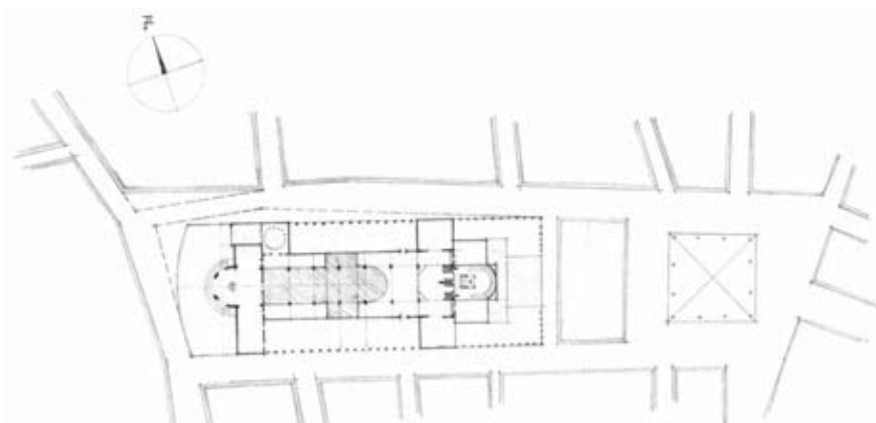
Emplaçament del temple de nova planta, alçat al carrer Nou, i vista axonomètrica. Datable entre 1939 i 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

Vistes frontal i de perfil. Silueta des del sud venint de Girona. (Podem imaginar el creuer amb l'altura del petit gratacels Jubar de l'Av. Salvador Dalí amb Mn. Cinto). Datable entre 1939 i 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

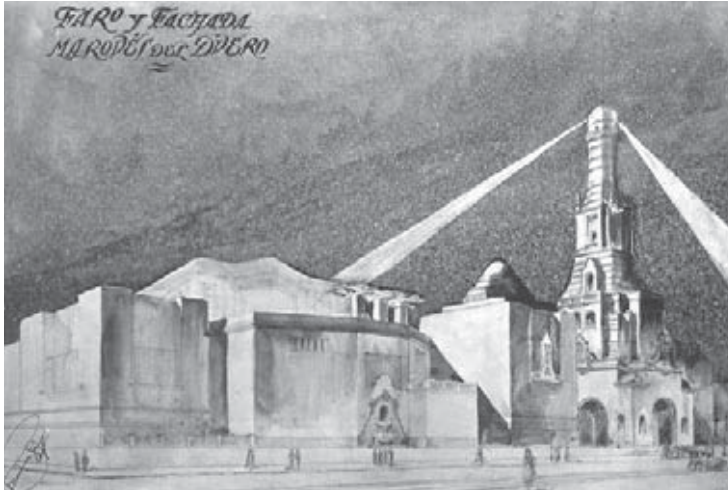
Planta general de la catedral de l'Empordà a la finca de l'Hospital en ruïnes entre els carrers Nou, Rutlla i Castelló. Sense data. Atribuïble entre l'estiu de 1939 i l'estiu de 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

EL LLENGUATGE MONUMENTAL DE PELAYO MARTÍNEZ DEL 1926 AL 1940

Si volem entendre la proposta de Catedral de Pelayo Martínez més enllà de les coordenades locals, hem de situar-la en el seu currículum d'edificis públics i remetre'ns a la seva àmplia cultura arquitectònica.

Els dibuixos de 1926 dels concursos pels palaus del Sol i de la Llum amb el far colossal en són la primera pista. Però és el Palau de les Arts gràfiques de l'exposició del 29e el que representa la primera realitat efectiva d'una escala monumental en la seva producció.

*Perspectiva del
Concurs del Palau
del Sol, 1926.*
Fons: Pelayo
Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

*Postal del
Palau de les
Arts Gràfiques.
Exposició del
1929.*
Fons: Pelayo
Martínez Paricio.
Arxiu Històric
COAC.

27

EXPOSICIÓN INTERNACIONAL DE BARCELONA 1929

6. J.M. MONTANER i Zaida Muixí, "Pelayo Martínez, el mediterranisme com a estratègia", article a la *Revista de Girona*, núm 228, gener-febrer de 2005 (pàg. 84-87).

En aquesta mateixa línia del neobrunellesquisme, abans de la guerra s'havien engegat projectes de temples que d'una manera més o menys directa tenien relació amb la seva generació. Serveixi de primer exemple: la reconstrucció de l'església de Sant Sadurní de Noia 1926-1927 per part de Francesc Folguera⁷ amb qui coincidiria a S'Agaró en la continuació de l'obra de Masó a partir de la mort d'aquest el 1935.⁸ Folguera havia publicat el 1928 un opuscle sobre arquitectura religiosa,⁹ el mateix any del projecte del casal Sant Jordi.¹⁰ I després de la guerra fou l'autor de l'església de l'Esperança de S'Agaró i de la nova façana i torre de Montserrat.

Església parroquial de Sant Sadurní d'Anoia i Rectoria. Extreta de l'obra de Francesc Folguera, Art Cristià Contemporani a Catalunya. Làmina II. Anuari dels amics de l'Art Litúrgic 1926-1928. Cercle Artístic de Sant Lluç, Barcelona, 1928.

Els mateixos anys Nicolau Maria Rubió i Tudurí havia començat a edificar l'església de Nostra Senyora de Montserrat, a Pedralbes, que passada la guerra fou acabada per Duran Reynals, el soci de Pelayo Martínez en diversos projectes ja des dels anys vint.

Trobo que resulta molt pertinent als efectes d'aquest treball transcriure el que Rubió conta a la *Revista Quaderns*:¹¹ "Entretant va a parar a les mans de Duran la terminació de l'església de Nostra Senyora de Montserrat, a Pedralbes: església que jo havia començat a edificar a l'inici dels anys 20 en un estil que la circumstància m'havia imposat. En efecte els marmessors de Nicolau Olzina, sufragadors de

7. Francesc Folguera i Grassi, Barcelona 1891-1960. Títol d'arquitecte de 1917. Vegeu: J. F. RÀFOLS, "El arquitecto Folguera", al número 41 de *Cuadernos de Arquitectura*, Barcelona, 1960, i Antonio PIZZA, i Josep M. ROVIRA i GIMENO, *La tradició renovada. Barcelona anys 30*, catàleg de l'exposició. Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1999.

8. Camí de ronda (1941-1950), Església de la Mare de Déu de l'Esperança (1942), Hostal de la Gavina, Loggia de la Senya Blanca (1953) i Templet mirador clàssic (1955). Vegeu Mihail MOLDOVEANU, *S'Agaró. Ciutat jardí a la costa catalana, 1916-1996. Arquitectura d'un somni*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, 1996.

9. Francesc FOLGUERA, *Arquitectura moderna religiosa. Anuari dels Amics de l'Art Litúrgic*, Barcelona, 1928.

10. Casal de Sant Jordi (1928-1931), al xamfrà dels carrers de Casp, 24-26, i Roger de Llàlria, per a la industrial Tecla Sala amb habitatge propi en les darreres plantes i terrat jardí, per a qui també va construir el 1935 la moderna casa El Llorà, a Pruit, Collsacabra, avui desdibuixada.

11. Nicolau Maria RUBIÓ i TUDURÍ, "L'arquitecte Duran y Reynals, artista Clàssic". *Cuadernos de Arquitectura* 1966, núm. 65, p. 41-44.

l'església desitjaven un edifici Renaixement; els monjos de Montserrat, als quals el temple anava destinat, em demanaven per boca del pare Gusi, una església medieval, romànica. Aleshores vaig veure l'ocasió d'arrencar del greco-romà toscà per continuar amb Brunelleschi donant així relativa satisfacció a tots dos contendents. La cúpula octogonal que tant recorda la del baptisteri de Sant Joan de Florencia, representava substancialment la primera de dites opcions, mentre que la nau recordava lietalment la capella dels Pazzi, de Brunelleschi... En encarregar-se Duran¹² de la seva terminació n'accentuà el caracter renaixentista, així com tendí a un academicisme més gran; la qual cosa no estava en contra dels meus designis...".

Església de Santa Maria Reina, abans Santa Maria de Montserrat de Pedralbes. Carrers Abadessa Olzet i Moneders. Barcelona. Nicolau Maria Rubió i Tudurí (1922-1936) Raimon Duran Reynals (1950).

Constatem doncs, que, abans dels anys trenta, Pelayo compartia un llenguatge que permetia fer compatibles la coherència constructiva de l'obra de fàbrica, un cert espiritualisme, cristià i pagà a la vegada, i la monumentalitat dels prismes purs. Aquesta posició intel·lectual, d'àula de projectes, diguem-ne, va poder enriquir-la i matisar-la amb el transcendent viatge per Itàlia dels anys 30¹³ des dels llacs Alps i Milà fins a la Venècia i la Ravenna de l'Adriàtic, des de Gènova a Roma passant per Florència. Una Itàlia complexa de llatinitat amarada d'orient. Com en el petit país propi que explorava amb els amics on trobava la classicitat refeta per la gent ruda de la Marca.

12. Raimon DURAN I REYNALS, (Barcelona 1896-1966) Títol d'arquitecte de 1926. Company de Pelayo Martínez consta com a autor d'obres a Figueres en el període en què Pelayo fou arquitecte municipal: les cases Pagès Bassols, a la Rambla, i Galter Bassols, a la plaça Triangular cantonada Sant Pau del 1928, atribuïdes a la col·laboració dels dos amics. Projectà amb ell el Palau de les Arts Gràfiques de l'exposició del 1929, actual Museu d'arqueologia. D'abans de la guerra, destaquen a Barcelona les cases Espona del carrer del Camp d'en Vidal i la casa Cardenal de la cantonada de Llúria amb Còrsega. En els anys de postguerra que ens ocupen, a banda de la coneguda casa d'Alberto Puig Palau, a la platja de Castell i les casetes de la Fosca, cal tenir present que treballà en la reconstrucció del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Per saber-ne més, vegeu Joan TARRÚS, "Duran i Reynals: clàssic i eclèctic". Article a la revista *Quaderns d'arquitectura i urbanisme*, núm. 150 (gener-febrer 1982) i VVAÀ *La Tradició renovada: Barcelona anys 30*, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1999.
13. Podem resseguir la relació de ciutats i el mapa de l'itinerari en quadern de croquis 20 x 12 cm contenint anotacions molt diverses. Esquemes a llapis tinta i ceres: dibuix per a la portada del Senyor Pancraci, interior de teatre, plantes acotades i càlcul de bigues de la botiga Transwaal datable a principi dels anys 20, etc. Aquestes dates del quadern permeten plantejar la hipòtesi, pendent de verificar, que el viatge a Itàlia, que la publicació del catàleg de l'exposició situa en l'estiu de l'any 1930, hauria tingut una cronologia més reculada acostant-la als viatges dels Duran Reynals, Folguera, Raventós, Rubió i Ràfols.

Pàgina del quadern de 20 x 12 cm. Esquema d'itinerari amb nodes sobre la península Itàlica i llistat de ciutats. Al costat, anotació i croquis que semblen correspondre a Vic.
Col·lecció Catalina Martínez Espigulé.

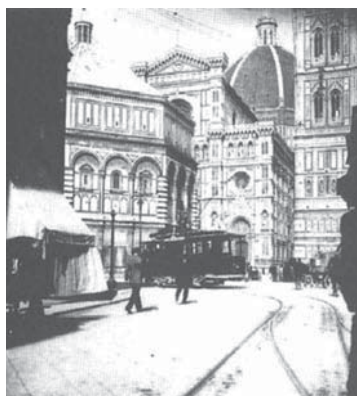

Foto de viatge a Florència.
Publicada al catàleg de l'exposició 1998.
Col·lecció Catalina Martínez Espigulé.

Més enllà del nucli selecte de neobrunellesquians és molt probable que a finals dels anys 30 estigués també al corrent dels més diversos treballs contemporanis que s'encavalquen abans i després de l'episodi de destrucció de la guerra i la revolució en els projectes de temples de Josep M. Pericas a Sants,¹⁴ Josep Goday¹⁵ i Josep Domènech Mansana¹⁶ a Gràcia, i Josep Danés,¹⁷ a l'Eixample a Olot o a Ribes de Freser.

14. Josep Maria Pericas i Morros (Vic 1881 – Barcelona 1966). Títol d'arquitecte de 1906. Company de promoció de Masó. Església Mare de Déu dels Dolors, carrer de Begur, barri de Sants. L'any 1934, sense que l'edifici estigués acabat, l'església va ser consagrada. L'any 1936 es va salvar de la crema. El 1944 es posa la primera pedra del nou temple que s'acaba i consagra el 1949. Destaca en la seva obra l'Església del Carme, al barri del Raval, projectada el 1910 en els anys d'expiació de la Setmana Tràgica. Vegeu: ALEIX CATASÚS i OLIART, *Josep Maria Pericas i Morros, Arquitecte Noucentista*. Patronat d'Estudis Osonencs. 2016.
15. Josep Goday i Casals (Mataró 1881 – Barcelona, 1936). Títol d'arquitecte de 1905. Publicà amb Puig i Cadafalch i Falguera *l'Arquitectura romànica a Catalunya*. Arquitecte municipal de Barcelona construí diversos grups escolars municipals en l'època plena del noucentisme de la Mancomunitat i el grup Collasso i Gil inaugurat ja en els primers anys de la República amb referents de la modernitat holandesa amb masses cúbiques de rajol. Santa Maria de Jesús de Gràcia, amb aquests mateixos referents, fou començada l'any 1935 just abans de la mort de l'arquitecte i s'acabà el 1944. Vegeu: MARC CUIXART GODAY, ALBERT CUBELLES BONET, *Josep Goday Casals: arquitectura escolar a Barcelona de la Mancomunitat a la República*. Ajuntament de Barcelona. 2008.
16. Josep Domènech Mansana (Barcelona, 1885 – Barcelona, 1973). Títol d'arquitecte de 1910. Arquitecte de construccions escolars des de 1917. La parròquia de Santa Teresa del nen Jesús a la Via Augusta en el barri de Gràcia, Barcelona, fou començada el 1932 i no s'acabà fins al 1940. Vegeu: VVAA *Domenech Estapà, Domènech Mansana*. Edició a càrrec de N. BORNIQUEL, A. PASTOR i A. SIERRA. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1999.
17. Josep Danés i Torras (Olot 1891 – Barcelona 1955). Títol d'arquitecte de 1917. Vegeu: Josep Maria PUIGVERT i SOLÀ, *Josep Danés i Torras, Una biografia professional*, Olot, 2003. Josep Maria PUIGVERT i SOLÀ, *Josep Danés i Torras, noucentisme i regionalisme arquitectònics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

Santa Teresa del nen Jesús. Via Augustà. Josep Domènech Mansana, 1932-1940.

Mare de Déu dels Dolors. Carrer Begur. Josep Maria Pericas i Morros, 1934-1949.

Santa Maria de Jesús. Josep Goday i Casals, 1935-1944.

Mare de Déu dels Àngels. Balmes i València. Josep Danés i Torras, 1934-1942.

Ens sembla indubtable que havia d'haver conegut el número monogràfic de l'*Architecture d'aujourd'hui* de juliol de 1934 dedicat a l'arquitectura religiosa,¹⁸ i és probable que sabés de prop o de lluny del llibre *Vom Bau der Kirche* de 1938 escrit per Rudolf Schwarz¹⁹ a partir de les reflexions amb el teòleg Romano Guardini.

Portada del número 6 de la revista L'architecture d'aujourd'hui. Juliol de 1934.

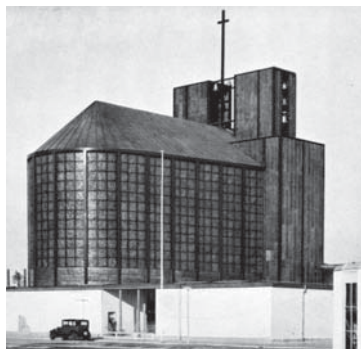

Portada del llibre Vom Bau der Kirche. El grafisme representa icònicament una assemblea envoltant.

18. *Architecture Religieuse. L'architecture d'aujourd'hui*. 5è any, 4a sèrie, núm. 6 de juliol de 1934. Revista dirigida per André Bloc amb Pierre Vago com a redactor en cap, i Gutiérrez Soto com a corresponsal a Espanya. Consultable en línia al portal documental de la Cité de l'Architecture: https://portaildocumentaire.citedelarchitecture.fr/pdfjs/web/viewer.html?file=/Infodoc/ged/viewPortalPublished.ashx?eid%3DFRAPN02_AA_1934_06_PDF_1
19. Rudolf Schwarz (Strasbourg 1897 – Colònia 1961). Titulat a Berlín el 1923. Rudolf Schwarz *Vom Bau der Kirche*: Werkbund-Verl., Wurzburg 1938. Reeditat després de la guerra: Rudolf Schwarz *Vom Bau der Kirche* Verlag Lambert Schneider, Heidelberg 1947. Primera edició en anglès: Rudolf Schwarz *The church incarnate: the sacred function of Christian architecture*. Henry Regnery, Chicago 1958. Vegeu: Anton CAPITEL, *Teología y funcionalismo. Las formas sagradas de Rudolf Schwarz Arquitectura Viva*, núm. 58, 1998. Consultable en línia el resum de la tesi de Samuel Joseph Drago dirigida per Carles Martí i Magda Mària "Vom bau der Kirke Formulazione teoriche e strategie compositive di Rudolf Schwarz" (2016) en el grup d'investigació "habitar" de la UPC <https://habitar.upc.edu/2016/01/09/vom-bau-der-kirche/> i la tesi doctoral en xarxa a: <https://www.tdx.cat/handle/10803/383762#page=2>

*Església de Crist Rei a Bischofsheim.
Dominikus Bohm, 1925.*

*Església d'acer a Colònia Otto
Bartning, 1928.*

*Temple del dia de Corpus a Aachen.
Rudolf Schwarz, 1928-1930*

*Sant Engelbert a Colònia
Dominikus Bohm, 1931.*

*Església del Sagrat Cor a Praga.
Jozef Plecknik, 1932.*

*Sant Adalbert a Berlín.
Clemens Holzmeister, 1933.*

I finalment no podem descartar que tingués informació de primera o segona mà tant del potent moviment de renovació²⁰ de l'arquitectura religiosa alemanya i ciutats de l'europa central,²¹ com de les experiències de creació de noves poblacions, i els seus temples, a la Itàlia feixista.²² En canvi, semblen més allunyades dels seus interessos, i potser també dels canals de divulgació accessibles en aquells moments, les magistrals, per a les generacions posteriors, experiències nòrdiques²³ lligades més específicament als rituals funeraris.

Santissima Annunziata a Sabaudia. (Agro Pontino). Gino Cancellotti, 1933.

Temple de Crist Rei a Roma. Marcello Piacentini, 1934.

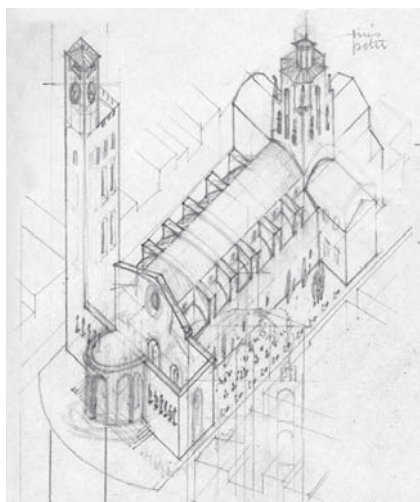
Sagrat Cor a Fertilia. (Sardenya). Petrucci, Paolini, Silenzi, Tuffaroli, 1936.

San Michele a Aprilia. (Agro Pontino). Petrucci, Tuffaroli, 1937.

20. Mitjan 1939, Eugeni d'Ors, Jefe Nacional de Bellas Artes del govern de Franco, havia organitzat a Vitària una "Exposición internacional de Arte Sacro" que partia de la del Museu d'Arts Decoratives de París. S'hi presentava un ampli repertori europeu i un prototipus encarregat a l'interiorista "art déco" català Santiago Marco, president del FAD i al monjo de Montserrat, Pere Celestí Gusi, antic col·laborador de Puig i Cadafalch. Vegeu el que sobre la quasi nul·la influència renovadora en diu Esteban Fernández Cobián en la tesi *El espacio Sagrado en la arquitectura española contemporánea*, Universidade da Coruña, 2001.
21. Crist Rei a Bischofsheim, 1925, i Sant Enghelbert a Colònia, 1931, de Dominikus Bohm (1880-1955). Església d'acer a Colònia, 1928, d'Otto Bartning (1883-1959). Temple del dia de Corpus a Aachen, 1928-1930, de Rudolf Schwarz (1897-1961). Església del Sagrat Cor a Praga, 1932, de Jože Plečnik (1872-1957). Sant Adalbert a Berlín, 1933, de Clemens Holzmeister (1886-1983). Vegeu: Víctor MARIN NAVARRO, "La renovación de la arquitectura cristiana contemporánea. El funcionalismo litúrgico alemán". *Revista Espacio Tiempo y Forma Serie VII Historia del Arte UNED* 2012.
22. Temple de Crist Rei a Roma, 1934, de Marcello Piacentini (1891-1960). Santissima Annunziata de la ciutat nova de Sabaudia a l'Agro Pontino, 1933, de Gino Cancellotti (1896-1987). Sagrat Cor de la ciutat nova de Fertilia a la diòcesis de l'Alguer de Sardenya, 1937-1942, del Grup d'arquitectes i enginyers 2P.S.T. Concezio Petrucci, Emanuele Filiberto Paolini, Riccardo Silenzi, Mario Tuffaroli. San Michele de la ciutat nova d'Aprilia a l'Agro Pontino, 1937, de Concezio Petrucci (1902-1946), i Mario Tuffaroli (1903-).
23. Capella del Bosc Skogskyrkogård a Estocolm, 1918-1922, d'Erik Gunnar Asplund (1885-1940). Capella de la Resurrecció Skogskyrkogård a Estocolm, 1921-1925, de Sigurd Lewerentz (1885-1975). Església de Muurame, 1926, d'Alvar Aalto (1898-1976). Capella de la Resurrecció a Turku, 1938-1941, d'Erik Brygmann (1891-1955).

Tornem a mirar ara amb més deteniment, i amb aquest bagatge suposat, les vistes de conjunt.

Vista axonomètrica detallada dels volums de la "Catedral de l'Empordà". Datable entre l'estiu de 1939 i l'estiu de 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

Vistes frontal oest i de perfil del temple i el campanar-far. Datable entre l'estiu de 1939 i l'estiu de 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio.
Arxiu Històric COAC.

Sembla clar que ja no estem en la placidesa noucentista del laboratori brunellesquià. Itàlia hi té molt de pes, però amb una geografia més àmplia que abasta també l'Adriàtic amb perfums de l'est i amb una història expandida que comprèn també la contemporaneïtat del vintenni mussolinià.

La disposició equilibrada de sòlids platònics ha deixat pas a una arquitectura més tensionada que beu de molt diverses fonts. El cimbori passa de l'octògon pur florentí a un prisma quadrangular que calat d'obertures s'enfila a retalls i es va escapçant per les puntes fins que hi floreixen les escultures. Hi ressonen també Poblet, Sant Cugat i Tarragona... Al cim de tot, una llanterna (amb l'anotació per corregir les proporcions "més petit" que ens fa suposar els alçats com a posteriors).

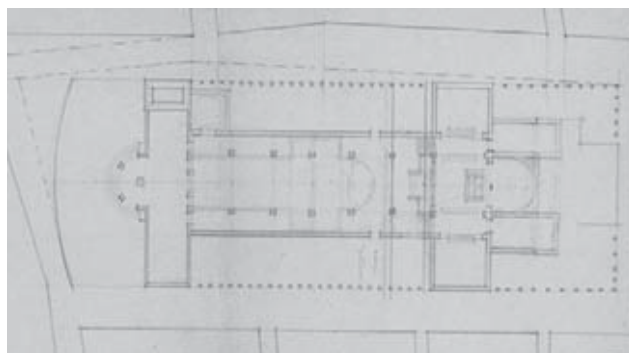
El campanar és doble, com un cor partit, meitat romànic, monacal i auster, meitat obelisc civil que funciona com a rellotge urbà i far territorial (recordem aquell avantprojecte dels concursos per a l'exposició). La portada amb un atri enclòs per murs alts com una ruïna i precedit per una exedra semicircular que es replicarà als primers projectes de l'església del Poble Nou de Llers.

Tot plegat, amb una disposició en planta que recorda els esquemes prototípics de doble capçalera de Sant Gall, units volumètricament per un llarg cos on els aparents contraforts delimiten les naus laterals o capelles.

Secció transversal. La llum arriba pel damunt de les cobertes de les laterals a la manera basilical. Façana de ponent amb escultura sobre l'exedra. Datable entre 1939 i 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Fragment de la làmina amb planta. La nau basilical allargada està rematada a llevant amb un transsepte i una capçalera que semblen reproduir l'estructura de l'ampliació neoclàssica de Sant Pere. Als peus, fa les funcions de nàrtex un altre espai transversal amb una exedra sobresortint protegit a nord pel campanar-far. En l'angle nord-est extrem, sembla situar-se el baptisteri que en el volum es correspondria amb l'estructura de campanar més baix. Datable entre 1939 i 1940.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

LA "PARROQUIAL"

Poc més de nou mesos més tard de la il·lusionada notícia de l'adopció per part del Caudillo, el 18 d'abril de 1941 (en un dels últims números de *Vida parroquial* abans de la interrupció temporal de la seva publicació fins a l'estiu de 1943) sota el títol: "Planos de la Parroquial" es diu: "(...) se recibieron los planos del anteproyecto de reconstrucción de nuestra iglesia parroquial, los cuales estuvieron expuestos en los bajos de la casa rectoral. En el curso de la presente semana habrán sido presentados a la aprobación de nuestro dignísimo Sr Obispo." "(...) en breve pueda dar comienzo la ampliación de nuestro primer templo cuya insuficiencia ha quedado una vez más demostrada en la última Semana Santa".

Què deu haver passat en aquests nou mesos de gestació del projecte de reconstrucció que han coincidit amb l'evaporació del projecte de la nova catedral que havia imaginat Pelayo amb la glossa enfebrada de Jou?

Una foto retrobada recentment entre els materials que Catalina Martínez –filla de l'arquitecte– conserva de la recerca prèvia per l'exposició del Museu de l'Empordà de l'any 1998 ens permet alguna claror sobre aquest lapse de temps.

Gandol. "Expreso Barcelona-Madrid 17 Diciembre 1940".

Gandol. "Madrid 18-XII-1940".

Hi reconeixem, amb la llum baixa del sol de matí d'hivern, Pelayo de perfil, recolzat a la porta del compartiment i de cares, al passadís, el bisbe Cartañà i un capellà que no identifiquem. Al darrere, un segell de Foto Gandol (Potser Vicenç Gandol Jordà?)²⁴ i una anotació manuscrita "Expreso Barcelona-Madrid 17 Diciembre 1940". En el mateix sobre, trobem una altra foto de Pelayo passejant decidit amb una cartera sota el braç i al darrere el mateix segell i l'anotació manuscrita "Madrid 18-XII-1940".

24. Podria tractar-se de Vicenç Gandol Jordà, alcalde de Sant Feliu de Guíxols i fotògraf. Segons informa l'Arxiu Municipal de Sant Feliu en la presentació dels fons amb el seu nom: "(Sant Feliu de Guíxols, 1891-1991)... L'any 1920 va fer-se càrrec dels banys de Sant Pol amb el suport de l'empresari gironí Josep Ensesa i de l'empresa de transports Ribot, Font i Artigues. Va adquirir les casetes de bany que havien estat propietat de Manuel Bosch, les va completar amb un cobert en forma de terrassa i va començar una variada oferta d'activitats lúdiques... Amb poca inversió, va iniciar els que serien els mítics banys al costat de la urbanització de S'Agaró, referent i símbol de la Costa Brava. Durant la Guerra Civil va fer nombroses fotografies dels esdeveniments que se succeïen a Sant Feliu de Guíxols com a conseqüència del conflicte bèl·lic... Vicenç Gandol fou designat alcalde de Sant Feliu l'any 1939, en arribar les tropes nacionals a la ciutat. Exercí aquest càrrec fins al 1946, quan fou destituït fulminantment per l'autoritat superior, segons sembla mitjançant una maniobra poc clara que pretenia situar al capdavant del consistori un perfil polític més proper al nacionalcatolicisme. Com a alcalde, Gandol va iniciar la reconstrucció de la ciutat, molt afectada pels bombardeigs, i va impulsar les obres d'urbanització de les principals vies de la ciutat... Hi ha fotografies artístiques seves publicades entre els anys 1949 i 1954 a la revista S'Agaró".

L'epistolari del bisbe publicat per Josep Clara no ens permet gaire més (i no és poca cosa) que confirmar que els dies 17 i 18 Cartaïà havia estat justament a Madrid fent gestions.²⁵

Pel que ens serà explicat més endavant en la premsa local, podem interpretar aquest viatge com el moment d'aterratge a la realitat. Es degué assumir, no sabem si amb resignació, concòrdia o rebot, que el projecte de la nova catedral de l'Empordà, que Pelayo havia començat a dibuixar amb tant d'entusiasme, havia estat el somni d'unes nits d'estiu. En qualsevol cas, el 14 de setembre de 1941 es posarà la primera pedra de la Reconstrucció de la vella parròquia, ara ja clarament segons el projecte de Llopart, Mora i Segarra aprovat pel Bisbat. Després d'una primera fase de treballs de gestió local, l'estiu de l'any següent, l'agost de 1942, l'oficina comarcal de Regiones Devastadas, que precisament dirigeix Pelayo (enfeinat a la vegada amb el projecte del Poble Nou de Llers), es fa càrrec de la continuació de les obres. Ara ja clarament sota l'empара directa de l'administració.

El projecte serà presentat mitjançant un article que apareix el primer de novembre de 1942 a la revista *Reconstrucción*, que edita la Direcció General de Regiones Devastadas, titulat precisament "Reconstrucción de la Iglesia de San Pedro de Figueras" signat per Llopart,²⁶ Mora²⁷ i Segarra²⁸ i on per enlloc aflora Pelayo Martínez.

-
25. Josep CLARA, *Epistolari de Josep Cartaïà, bisbe de Girona (1934-1963)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000. A la pàgina 151, en la carta núm. 98 de Cartaïà a Pedro Gamero del Castillo, Ministro Secretario General de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, el bisbe li escriu: "Durante mi breve estancia en Madrid, los días 17 y 18 del mes actual, tenia vivo interés de ser recibido por V.E. En la tarde del martes pregunté tres veces por teléfono al Ministerio si V.E. estaba allí y podía recibirme, siendo igual la respuesta de que V.E. no había llegado aún. Lo intenté de nuevo la mañana del miércoles, contestándome que hasta las 6 de la tarde no estaría, lo cual hizo imposible mi visita porque yo había de regresar a Gerona aquella misma tarde".
26. Amadeu Llopart Vilalata (1888-1970). Títol d'arquitecte de 1914. Autor amb Alexandre Soler i March del Palau de la Metalúrgia, l'electricitat i la força motriu per l'exposició de 1929. President de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya fins que el 1936 el succeeix Pere Benavent. Catedràtic d'urbanologia els anys 40, on tenia d'ajudant en Joan Margarit. El 1953 va substituir l'arquitecte Fc de Paula Nebot en la direcció de l'escola i en la junta d'obres de la Universitat després d'un confús escàndol econòmic en relació amb les adquisicions de terrenys que afectà el seu antecessor. Oriol Bohigas l'esmenta a *Refer la memòria: Dietaris complets*, RBA, 2014, com "un bon home que anava arrossegant una cultura ja depassada feia molts anys"... "era un professor que a nosaltres ja ens semblava antiquat, sense gaire més preocupacions en el camp de l'urbanisme que els problemes formals i de traçat. Les seves biblies eren *Der Städtebau*, de Joseph Stübben, i *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, de Camillo Sitte, que aleshores ja estava traduït a l'espanyol per l'editorial Canosa amb el títol de *Construcción de ciudades según principios artísticos*".
27. Enrique Mora Gosch (1895-1966). Arquitecte municipal de Sant Cugat del Vallès fins als anys seixanta del segle xx. Catedràtic de Dibuix de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Amb Josep Maria Ros Vila és autor del "Proyecto de Poblado de Pescadores en el puerto de Tarragona". Entre 1940 i 1948 edificà la parròquia de Santa Maria de Cornellà de Llobregat.
28. José María Segarra Solsona (1907-?). En el núm. 7 de la Revista *Cuadernos de Arquitectura* publica el projecte el Mas la Moreneta a Montmeló. El desembre de 1947, en el núm. 8 de la mateixa revista publica, amb Manuel Baldrich Tibau, un article sobre "Proyecto de poblado de pescadores en Barcelona". El 1961 és autor, amb Eusebi Bona i Pelayo Marínez Paricio, dels projectes de les escoles d'Arquitectura i Arquitectura Tècnica a la Diagonal. Oriol Bohigas l'esmenta a *Refer la memòria: Dietaris complets*, com al professor d'Estètica i Composició del seu temps, "classes caricaturesques" que fou obligat a dimitir per les protestes dels estudiants encapçalats per Cristian Cirici i Pep Bonet.

Tot just deu dies més tard, en el número d'*Ampurdán* de l'11 de novembre, a escala local s'està paint una catarsi.

Després d'un titular llarg i descriptiu: *"La obra de Regiones Devastadas en nuestra ciudad. El hospital será reconstruido en un nuevo emplazamiento. tendremos una escuela de Artes y Oficios y una casa de Correos y telégrafos"*, l'article arranca amb la directa: *"Empecemos reconociendo que se ha perdido mucho tiempo pero la culpa no es de Regiones Devastadas ni tampoco de las autoridades locales. Tal vez la culpa debe atribuirse solamente a un patriotismo mal enfocado que no supo percatarse de la verdadera finalidad del organismo fundado por el gobierno a fin de remediar en lo posible los estragos de la guerra. En efecto la opinión figuerense no había logrado formarse una idea del objetivo real de regiones devastadas y mientras unos soñaban por nuestra ciudad grandezas de realización imposible, otros exigían que regiones devastadas respetara un antiguo estado de cosas que las circunstancias hicieron imposible conservar."*

...Un núcleo de opinión deseaba que se construyera en el inmenso terreno que ocupan las ruinas del Hospital una grandiosa Catedral, la catedral moderna del Ampurdán, porque la antigua orgullo de la comarca, está en Castelló de Ampurias. La obra fue encargada al eminente arquitecto don Pelayo Martínez. Mejor será no hablar de este episodio fugaz. La catedral con su torre de sesenta metros de altura habría sido una maravilla. Nuestro arquitecto uno de los mas ilustres de nuestra Patria, habría indudablemente ejecutado una obra que habría sido el orgullo de nuestra ciudad y habrían admirado los siglos. Pero en aquella época, al terminar la guerra existía en toda España un irrefrenable delirio de grandezas...

...Al producirse la reacción ante la evidencia de que el Estado no podía dedicarse a construir catedrales de nueva planta...una parte de la opinión figuerense insistió en que respetando la tradición fuera reconstruido en el mismo sitio el antiguo Hospital. Pero pronto advirtiose que el antiguo hospital no podía ser reconstruido porque la reconstrucción habría sido costosisima y no hubiera proporcionada un local eficiente. Pensose entonces en construirlo de nueva planta.

Con eso entramos en la tercera fase del asunto. La dirección General de Regiones Devastadas ha fallado contra el emplazamiento de un hospital en el centro de la ciudad.

...La solución dada por la Dirección General de Regiones Devastadas no puede ser más conservadora ni más práctica. Del antiguo edificio será restaurada su parte más antigua y más característica... Será pues restaurada la parte antigua del edificio que contiene algunos patios, uno de ellos con arbolado y otro en una bellísima galería, obra de D Pelayo Martinez. Serán también

restauradas la fachada y el interior de la iglesia de San Baudilio... La parte restaurada del antiguo edificio será destinada a escuela de Artes y Oficios. En ella habrá además unas salas destinadas a un museo local o unos salones de exposiciones y conferencias. ...El nuevo hospital será construido en un lugar donde no pueda dificultar el crecimiento de la ciudad, probablemente sobre el parque municipal...Se ha perdido mucho tiempo pero aunque todavía la labor preparatoria no trascienda a la calle podemos afirmar que se trabaja metódica y rápidamente y que la Dirección General de Regiones Devastadas se propone que la adopción de Figueras, obtenida por nuestras autoridades de el fruto esperado”.

En resum, segons l'articulista, sort que Regiones Devastadas ha posat seny (o sigui, solució conservadora i pràctica a la catalana) a un patriotisme mal enfocat que, en els primers moments d'acabada la guerra, somiava per a la ciutat deliris de grandesa d'impossible realització.

Potser es tracta d'aquells mateixos arrauxats que en l'editorial de *Vida Parroquial* de 6 de desembre de 1940 que hem comentat a l'inici d'aquest escrit reclamaven *“mejorar muchas calles, abrir otras, siguiendo el camino que las bombas abrieron o la huella del incendio trazara”*.

No s'ataca directament Pelayo *–“uno de los mas ilustres de nuestra Patria”–*, ni la torre campanar de seixanta metres *–“habria sido una maravilla”–*, com tampoc no s'ataca, lògicament des del setmanari de la FET i de les JONS, a les autoritats locals –Jou seguirà d'alcalde fins al 1946– ...però tot plegat és tractat com una febrada *–“Mejor será no hablar de este episodio fugaz”–* que ha fet perdre temps. I el canvi de rumb per al temple queda relligat amb la resolució del debat paral·lel sobre l'Hospital. Aquí el que tocarà, precisament al contrari, és un nou emplaçament i una nova planta radical. I, en les ruïnes, una restauració de les parts antigues característiques al voltant de patis arbrats on instal·lar una nova escola d'Arts i Oficis, Museu local i Sales d'exposiciones i conferències. Paradoxalment, nous deliris de grandesa?

L'autocrítica, tot i la contundència, no degué ser penitència suficient, o potser és que els nuclis locals delirants i patriotes mal enfocats eren murrís de mena perquè calgué reblar el clau amb una sèrie d'articles de Manuel Brunet²⁹ que varen aparèixer entre el desembre de 1942 i el març del 1943. La talla intel·lectual del periodista li comporta anar un xic més enllà del debat urbanístic i el trenca amb disquisicions sobre arqueologia, història i estils artístics. El primer de la sèrie, del 9 de desembre, es titula: *“Apologia del futuro Templo parroquial de Figueras. La Disputa del estilo”*:

29. Jordi PLA i PLANAS, *“Manuel Brunet, l'empordanès de Vic”*. *Revista Girona*, número 138, gener-febrer de 1990. Francesc MONTERO AULET, *“Manuel Brunet i Solà, mestre de periodistes”*. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, número 44, Figueres, 2013.

“Nos proponemos decir que el proyecto de reconstrucción que se está llevando a cabo es, si no el único, el mejor que podía realizarse.”

“En general se divaga mucho y pocos son los que logran abarcar el conjunto del problema. Se observa en esas discusiones que muchos de los que más chillan deberían de ser los más modestos, porque casi desconocen los términos del problema que en este caso son las cuestiones de estilos y las características históricas de la iglesia gótica y sus posibilidades de ampliación”.

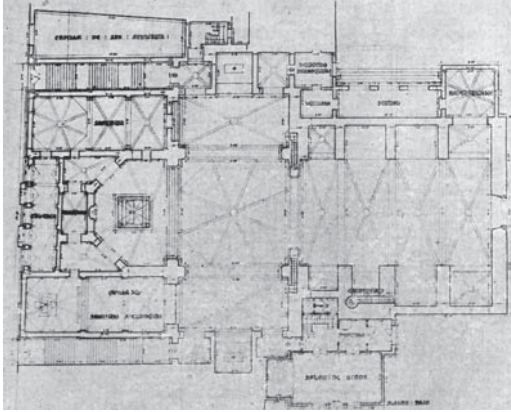
“El primer problema, muy discutido era el de la magnitud que debía darse a nuestra antigua iglesia. Unos defendían que la solución más atinada sería limitarse a cerrar el ábside con obra de mampostería, aunque dándole la misma forma que el primitivo y como reconocían que la iglesia habría sido insuficiente aconsejaban construir otra nueva grandiosa.

...Y puesto que la construcción de un templo catedralicio era una utopía la ciudad habría tenido que servirse de una iglesia parroquial a la escala de un pueblo de quinientos habitantes y tarde o temprano habría sido preciso adoptar la solución establecida en el siglo XVIII cortando el ábside y ensanchando la iglesia. La discusión de este punto de vista hizo perder mucho tiempo.”

...“En el caso de nuestra iglesia parroquial podía pues optarse por ampliarla con un crucero moderno o repetir los elementos que ofrece la nave gótica subsistente. La primera solución podía acabar con un acierto o con un fenómeno. El peligro de engendrar un monstruo es innegable. Es casi infinito el número de monstruos arquitectónicos que el arte moderno ha dado a luz en estos últimos años.” ...En cambio la segunda solución, la que consistía en ampliar nuestro templo inspirándose estrictamente en su estilo era infalible porque son tan rudimentarios sus elementos constructivos y decorativos que era imposible equivocarse ni caer en el pastiche. ...ofrecía entre otras ventajas dos de capital importancia: reconstruía una venerable ruina y construía un templo catedralicio en el lugar histórico en que por lo menos desde la época románica ha existido la iglesia parroquial de Figueras y exigía que la obra nueva fuera edificada en piedra.”

El segon surt publicat l'endemà de la diada de reis de 1943 amb el títol: “Apología del futuro templo parroquial de Figueras. Sus principales características.”

“Habría sido pues una catástrofe moral cerrar con un ábside la nave de la iglesia gótica subsistente contentándose con un templo de dimensiones tan exiguas que habría obligado a trasladar la parroquial a otro sitio... Solo una reconstrucción audaz de la antigua parroquial permitía dignificar espiritualmente los restos de la iglesia gótica y dar una silueta simpática a la vista panorámica de la ciudad... Sobre la conveniencia de reconstruir la parroquial en su primitivo lugar no habría pues discusión posible.

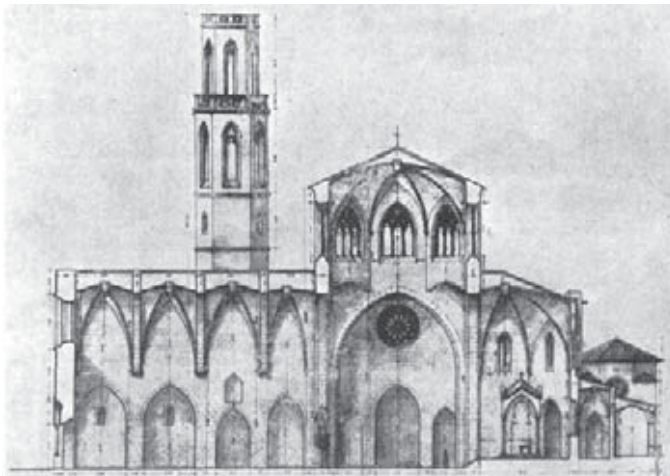

Projecte de Llopart, Mora i Segarra. Pàgina 409 del número 27 de la revista Reconstrucció, 1942. Els afegits nord i sud al transepte enclouen els passatges i es colmata tant aquests com l'alineació del carrer de la Jonquera. Podrem comprovar l'actitud i traça diferent de Pelayo Martínez.

...Admitiendo que la parroquial debía continuar en el mismo sitio era evidente que había que repetir la operación realizada en el siglo XVIII: era preciso ensancharla...

“¡Es tan evidente que podía procederse sin escrúpulos artísticos a la continuación de la obra gótica! Sus elementos constructivos –unos arcos, unas bóvedas de cantería y unos contrafuertes– son tan simples que su repetición y prolongación no ofrece dificultad de ninguna clase... Otra ventaja y no pequeña de la continuación en el mismo estilo: la nave antigua y el crucero moderno se hermanaran perfectamente”.

“El conjunto adquirirá una unidad que cualquier otra solución estilística no le habría prestado... Esta impresión nunca la habría dado sin duda a causa de la diversidad de estilo el maridaje gótico-barroco del templo por vergüenza

Secció longitudinal del projecte de Llopart, Mora i Segarra. Pàgina 412 del número 27 de la revista Reconstrucció, 1942. Noteu que la cura de Pelayo en diferenciar en els seus dibuixos les restes originals del que ell afegeix, aquí queda emmascarat per una pretensió d'unificació aparent sense matisos.

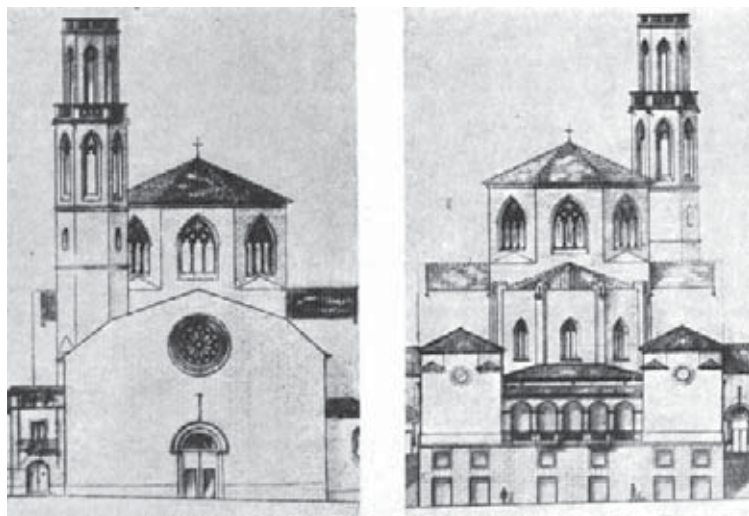
nuestra destruido en 1936... Si forzosamente había que proceder a una ampliación de la iglesia parroquial, ese ensanchamiento obligaba como en el siglo XVIII a adoptar la planta de cruz latina. La cuestión es de tan evidente que no releva de insistir sobre este detalle”.

El darrer el 10 de març: “Apología del futuro templo parroquial de Figueras. Ligera descripción del proyecto”.

“Empecemos diciendo que la planta de cruz latina era obligada por la falta de espacio. Sin acudir a como se hizo en el siglo XVIII a la planta de cruz la iglesia, larga y estrecha habría quedado como un túnel.

...Nuestra iglesia contará con una nueva fachada la del mediodía. Se construirá aquí un pórtico que comunicará también con el baptisterio... Será esta la fachada más característica del templo y contribuirá a darle majestad a la nueva plaza que resultará del derribo de la manzana ocupada por la casa vulgarmente del “Esgarrapa dones”, nombre que un día solo será recordado por los eruditos locales.

... Justo es reconocer que el esfuerzo enorme que representa la realización de tan magna obra lo deberá la ciudad de Figueras al actual ecónomo arcipreste el Dr D. Pedro Xutglá. Enfocó el doctor Xutglá el problema en todos sus aspectos y en sus justos términos. Su fe y su tenacidad han realizado el milagro... Y para terminar permítasenos repetir lo que hemos dicho en otras ocasiones: hemos escrito estos artículos “motu proprio”. No hemos sido objeto de presión ni de insinuación alguna, por parte del párroco ni de los arquitectos...”.

Pàgina 411 del número 27 de la revista Reconstrucció, 1942. La solidesa i claredat del front original que continua presidint l'alçat de ponent contrasta amb l'amuntegament de cossos de diverses escales i factures que reposen sobre el sòcol neoclàssic del carrer de la Jonquera.

Amb la documentació que fins ara hem tingut a l'abast se'ns fa difícil situar els interlocutors del debat protagonitzat per Brunet. Aquest treballarà braç a braç amb Pelayo en diverses inciatives, la més assenyalada serà la restauració de Vilabertran,³⁰ i no resulta molt creïble que aquí estigui polemitzant públicament amb ell. Però, d'altra banda, és clar que desmunta una sèrie de propostes que Pelayo ha desenvolupat "(limitarse a cerrar el ábside con obra de mampostería... como reconocían que la iglesia habría sido insuficiente aconsejaban construir otra nueva grandiosa... La discusión de este punto de vista hizo perder mucho tiempo... Habría sido pues una catástrofe moral cerrar con un ábside la nave de la iglesia gótica subsistente contentándose con un templo de dimensiones tan exiguas que habría obligado a trasladar la parroquia a otro sitio...)".

Caldrà esperar a noves troballes documentals que ens permetin identificar els agents i les correlacions de forces que varen produir-se en les decisions sobre lloc i mides.

De totes maneres, en absència d'això, un xic més endavant d'aquest mateix treball podem aprofundir en la qüestió de l'estil amb posicions divergents de les quals Brunet pressuposa evidents "(...Otra ventaja y no pequeña de la continuación en el mismo estilo: la nave antigua y el crucero moderno se hermanaran perfectamente. El conjunto adquirirá una unidad que cualquier otra solución estilística no le habría prestado.)".

És precisament cap al final de l'argumentari de totes les coses que Brunet considera predeterminades per la història que apareix la descripció d'una de les actuacions de ruptura més transcendents per a l'urbanisme de la ciutat:³¹ l'enderroc de l'illa de cases per formar una inèdita plaça cap on s'orientarà la nova porxada de migdia que donarà accés a temple i baptisteri. I que de retruc esdevindrà la imatge icònica de la seva antiga modernitat.³²

30. Eduard PUIG I VAYREDA, "Petita història del Patronat de Santa Maria de Vilabertran" dins *Santa Maria de Vilabertran, 900 anys*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2002, p. 95-116. Eduard PUIG VAYREDA i Frances MONTERO AULEI, "El primer Patronat de Santa Maria de Vilabertran. Un projecte eficaç i un estil proper (adaptació de la conferència de 19 de desembre de 2008)" *el Mirall Revista social de Vilabertran*, núm. 2, març de 2009, p. 32-34. Josep M. GIRONELLA I GRANÉS, *Santa Maria de Vilabertran. La preservació del Conjunt Monumental*. Fundació Albert Tomàs i Bassols. Llançà, 2017.

31. La plaça s'executà finalment com una obra municipal ordinària segons els projectes de l'arquitecte Alejandro Bonaterra Matas conservats a l'Arxiu Municipal, 1948. Projecte d'Ordenació del sector comprès entre el carrer Pujada a l'Església, carrer de Sant Pere i façana lateral de l'Església Parroquial. Cinquanta anys més tard, l'autor d'aquest article tindria l'oportunitat de projectar la rehabilitació de l'espai des dels serveis tècnics municipals. Les obres dutes a terme entre 2000 i 2001, a banda d'una renovació integral dels serveis, varen adaptar-la als nous requeriments d'ús tot aprofitant les traces geomètriques bàsiques i bona part de l'arbrat. No vaig poder convèncer en aquell moment l'Eduard Puig Vayreda (que ja no era l'alcalde però sí que era un veí amb molt predicament) de la bondat de plantar un lloret entre el portal i la porta de l'església tal com indicava el projecte redactat i aprovat. Jo considerava que ens hauria fet goig el dia de Rams i tot l'any. El seu escocell, tapat, encara és marcat al terra, esperant algun dia la llavor.

32. Aquest espai s'incorpora destacadament a la iconografia urbana local. Serveixi de mostra la postal de "Campana / Puig Ferran" on s'agrupen tots els enquadraments de modernitat de finals dels 60': la Font Lluminosa, la nova plaça de l'Església, i la part alta de la Rambla amb els mosaics multicolors i les cadiretes de tub. Vegeu que en aquesta combinació, les icones de preguerra, senyaladament el monument a Monturiol, han estat hàbilment substituïdes o desenfocades.

Perspectiva de la plaça que encara s'havia de buidar amb enderrocs de cases entre el carrer Sant Pere i la Pujada de l'Església. Portada de l'article de Llopart, Mora i Segarra "Reconstrucción de la Iglesia de San Pedro de Figueras". Pàgina 407 del número 27 de la revista Reconstrucción, novembre de 1942.

Postal. Campaña / Puig Ferran. Anys seixanta.

En el número de la revista *Ampurdán* de l'11 de novembre del 1942 ja s'havien començat a donar notícies del buidat: "Se halla casi ultimadas las gestiones por parte del Ayuntamiento de ésta con el propietario de la casa situada entre el edificio de la Caja de Pensiones y la Iglesia Parroquial al objeto de adquirir aquella para levantar en dicho solar, que sería convertido en espléndida plazoleta, el Monumento a los Caídos". En la vista que es divulga, efectivament en el centre del quadrat alliberat, s'emplaça un sòlid monument funerari que no acabarà realitzant-se.

El setembre de 1943, quan s'acosta el segon aniversari de la col·locació de la primera pedra de la reconstrucció (i Itàlia just s'acaba de rendir als aliats), a l'*Ampurdán* del dia 9 apareixen dos articles que tanquen un cicle (que havíem començat quan els alemanys entraven a París). El titulat "Paralelismo", una explosió onírica de José Jou on s'enfronten "el imperio de las Tinieblas" amb "el imperio de la Luz" i el de Pedro Xutglá Ecónomo-Arcipreste que conclou més pràctic: "El pueblo fiel la comenzó, el Estado la continua y le pondrá cabal remate". Pelayo Martínez, mentrestant, ha sortit del primer pla.³³

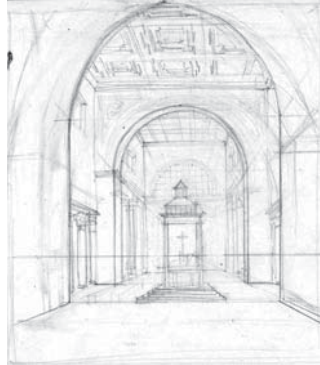
33. Entrevistes amb l'entorn familiar de Pelayo Martínez han transmès el disgust i la malaltia que va suposar a l'arquitecte l'allunyament d'aquest projecte a partir, segons el record, de les discrepàncies amb el rector.

PROJECTE 3. L'ALTERNATIVA NO NATA (DESEMBRE DE 1940 / ESTIU DE 1941)

La nau s'obriria amb diafragmes a nous espais que rebrien la llum de la part alta mentre que les columnates filtrarien els laterals.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

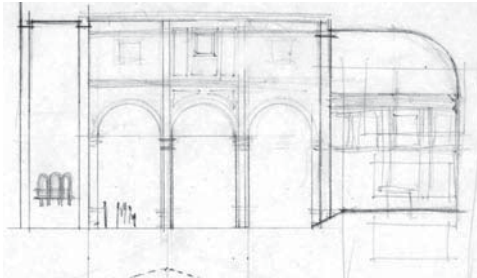
Baldaqüi sobre l'altar amb absis carrat. La llum arribaria a més a més del vitrall de mig punt per finestrals a la part alta de la nau per damunt de les laterals.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

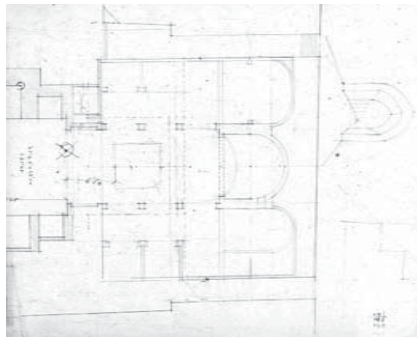
Fragment de làmina. Detall de llanterna.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

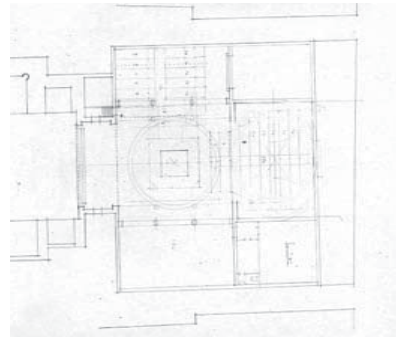
Secció longitudinal amb absis semicircular. La llum arribaria a l'espai central pel damunt de les cobertes més baixes del transepte. L'espai d'aquest s'incorporaria com alcoves a través de les 3 arcades sobre columnes.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Planta amb absis semicircular. Façana articulada curvilínia (com Sant Adalbert a Berlin?) reculada del carrer de la Jonquera. Els 2 passatges continuarien lliurement fins a les places.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Planta amb absis carrat. Volums que reculant-se del carrer respectarien l'alineació dels 2 passatges, tangents als extrems del transepte. Bancs en 3 braços d'assemblea al voltant de l'altar.

Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Una sèrie de documents conservats en l'arxiu del COAC representen uns temptejos per resoldre la reconstrucció de l'església en el seu lloc original, amb una envergadura semblant a la destruïda. Resulta difícil de proposar una data precisa. D'una banda, pel que fa a les alternatives de les plantes, podríem pensar que són anteriors a la solució finalment aprovada pel Bisbat. En canvi, pel que fa a la perspectiva en escorç de l'espai del presbiteri, ens trobem que ha estat dibuixada exactament amb el mateix enquadrament que l'oficial dels seus companys Llopart, Mora i Segarra, i semblaria, per tant, justament posterior, o com a màxim simultània.

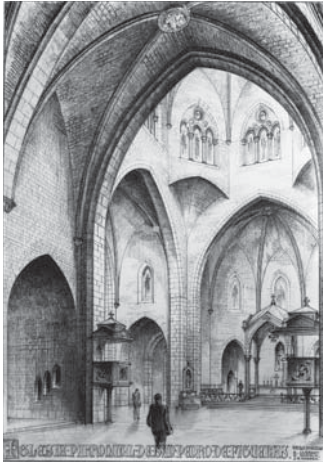
Tenen una certa relació amb el que finalment fou el projecte aprovat dels arquitectes de Barcelona però amb algunes diferències substancials que semblen en bona part motivar les justificacions contràries de Brunet. Veiem-les.

Afegeix igualment un transsepte i un presbiteri amb dues capelles laterals. Però filtra l'espai dels braços nord i sud del creuer amb uns porticats tripartits que donen una certa continuïtat longitudinal a la nau i que permeten unes arribades de llum laterals per finestrals damunt les arcades. Aquesta persistència de l'estructura longitudinal no té res del túnel (que feia patir Brunet) perquè precisament està complexament compensada per una utilització de l'espai en forma de creu grega. Tant és així que en una de les plantes sembla representar-se una distribució dels bancs de l'assemblea en els braços del transsepte i també en el presbiteri de manera que l'altar quedaria situat en el centre de l'espai completament envoltat dels fidels. Desconeixem, si com més amunt havíem aventurat, les reflexions de renovació litúrgica de Schwarz i Guardini havien arribat als nuclis catòlics figuerencs o només a les lectures de l'arquitecte.

Representa en el punt mig del creuer figures de cercles i quadrats que semblen indicar la projecció de la cúpula o el cimbori superior però, en canvi, no n'apareix definició en l'única secció conservada. Amb el llenguatge aplicat als paraments de l'espai interior no semblaria estrany imaginar un octògon simple (com els volums del palau de les Arts Gràfiques o el cimbori de l'església de Rubió i Duran Reynals que ja hem comentat) però en canvi ens apareix un petit però expressiu dibuix d'una llanterna més contemporània.

En tot cas, el caràcter de l'espai arquitectònic resultaria de l'efecte de les fonts de llum natural de diverses orientacions (murals i zenitals) sobre paraments estucats modulats per ordres arquitectòniques i arcades de matriu clàssica, però sotmesos a canvis d'escala i manipulacions més contemporànies. I tot això sense perjudici d'una convivència possible i ben assumida en els dibuixos amb l'arquitectura de les creueries gòtiques que es conserven sense necessitat de replicar-les ni mimetitzar-s'hi porugament, malgrat li pesés a Brunet.

Ens queda el plaer d'imaginar un Sant Pere molt més clar i lluminós, menys expiatori. Un temple amb la joia de viure que portava a dins l'autor que finalment no en va ser.

Perspectiva oficial del projecte.
Arquitectos Llopart, Mora y Segarra.

Perspectiva alternativa amb idèntic enquadrament.
Fons: Pelayo Martínez Paricio. Arxiu Històric COAC.

Més enllà de la reconstrucció de Sant Pere

Mentre s'aixeca la parroquial segons el projecte neogòtic avalat per la jerarquia eclesiàstica i glossat per Manuel Brunet en el setmanari de la FET i de les JONS, Pelayo Martínez continuarà ocupant-se de reconstrucció des de l'Oficina Comarcal de Regiones Devastadas. Desarà al calaix les concepcions pròpies d'aquell espai frustrat i readreçarà l'energia cap a la materialització el Poble Nou de Llers que l'any 1944 serà portada del número 40 de la revista *Reconstrucción*, la restauració de Vilabertran amb Brunet i Reig entre altres figuerencs, i les reedificacions del centre de la ciutat afectat pels bombardejos.³⁴

Portada del número 40 de la revista Reconstrucción.
Febrer de 1944.

Façana església i rectoria del Poble Nou de Llers. Pàgina 74 del número 40 de la revista Reconstrucción. 1944.

34. VVAA. Pelayo Martínez, arquitecte. Figueres 1898-1978. *Catàleg d'exposició*. Edita Ajuntament de Figueres i Consorci del Museu de l'Empordà. Figueres 1998. Joan FALGUERAS FONT, "L'ofici d'arquitecte. Pelayo Martínez revisitat". *Revista de Girona*, núm. 228, gener-febrer de 2005.

Planta església, rectoria, claustre i sala de catequesi del Poble Nou de Llers. Pàgina 75 del número 40 de la revista Reconstrucció. 1944.

Claustre de la rectoria del Poble Nou de Llers. Pàgina 74 del número 40 de la revista Reconstrucció. 1944.

Mitjan la dècada, quan donarà per acabada la dedicació a la reconstrucció, les noves cases amb jardí, a Figueres, Roses i el Port de la Selva obriran un altre cicle de la seva producció.

Casa Perxas Rico, façana del local al carrer Caamaño. Figueres. 1940.

Casa Gimbernat, façana al carrer Concòrdia. Figueres. 1945.

Casa Espigulé, façana frontal a la carretera del far. Roses. 1946.

Acabada la dècada, en el número 105 del desembre de 1950 a la revista *Reconstrucción* es fa un repàs general a les obres de la comarcal de Regiones Devastadas. L'article adopta la forma d'un viatge "*Por tierras de la Costa Brava y del Ampurdán*" que recorre un país privilegiat on les belleses naturals, les arquitectures del passat llunyà i recent i les obres en curs volen formar un tot indestriable. L'Hospital de Margarit,³⁵ les cases del Port, el Poble Nou de Llers de Pelayo llueixen entre postals de les cales i gloses de S'Agaró i al Sant Pere de Llopart, Mora i Segarra ja només li falta acabar el campanar.

Hospital comarcal de Figueres. Pàgina 354, número 105 de la revista Reconstrucción. Desembre de 1950.

*Poble Nou de Llers.
Pàgina 357, número 105
de la revista
Reconstrucción.
Desembre de 1950.*

35. Joan Margarit i Serradell (1908-1997). Arquitecte que treballà a l'oficina comarcal de Regiones Devastadas. Primer, des de 1942, a Figueres, i després a Girona. S'encarregà en solitari o en equip de molt diversos equipaments: l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, el del Port de la Selva, la duana de Portbou, el cementiri de Colera, l'hospital de Palamós i el de Figueres. Oriol Bohigas l'esmenta a *Refer la memòria: Dietaris complets* (RBA 2014) després de parlar de l'Amadeu Llopart com a catedràtic d'urbanisme: "L'arribada d'en Margarit fou la irrupció del que aleshores ens semblava la modernitat més radical: l'economia i la sociologia com a bases fonamentals de l'ordenació del territori, el Pla General i la zonificació com instruments racionals davant del formalisme estetitzant i historicista". Dues planes abans l'havia introduït així: "He dit que l'altre professor que va fer-nos veure les coses d'una altra manera fou en Joan Margarit –sotmès després a la frustració durant molts anys a Canàries–, un home que s'ha enfosquit i que avui coneixem més aviat com a pare de l'altre Joan Margarit, arquitecte, poeta i excel·lent catedràtic d'estructures de l'Escola. Va entrar com a ajudant a la càtedra d'Urbanisme de l'Amadeu Llopart i amb un parell d'anys se'n va fer l'amo". Per situar-lo en el context vegeu: Joan MARGARIT, *Per tenir casa cal guanyar la guerra*, Proa edicions, 2018.

Barri de Pescadors del Port de la Selva. Pàgina 366 número 105 de la revista Reconstrucció. Desembre de 1950.

Sant Pere de Figueres. Pàgina 353 número 105 de la revista Reconstrucció. Desembre de 1950.

Enmig de la figuració “neorealista” de l'autarquia, el revival gòtic de Figueres no es troba sol. En el número 37 de la revista *Reconstrucció* de l'any 1945 hi surt publicat el “Proyecto de reconstrucción de la Colegiata de Gandia” dels arquitectes Pablo Soler³⁶ i Vicente Valls.³⁷ En aquest temple de manera similar havia quedat en peu la nau sense la capçalera. L'espai interior tal com va quedar reconstruït té una gran similitud amb la imatge de la nostra parròquia encara que presenta un millor efecte per la presència més franca de la llum natural a través de tota la girola.

Col·legiata de Gandia capçalera enderrocada a la primera meitat dels 40.

Vista interior de la nau de Gandia conservada amb la capçalera reconstruïda i lluminosa.

36. Pablo Soler Lluch (València, 1908-?). Títol d'arquitecte de 1933. L'any 1961 és coautor amb Francisco García González i Juan José Estellés Ceba de l'interessant projecte turístic *Ciudad Ducal a Gandia*, acabat el 1966 i recollit com exemplar en els inventaris del Docomomo ibèric i en l'arxiu en línia del Col·legi d'arquitectes de la Comunitat Valenciana <http://www.coacv.org/docs/amccv/amccv/ficha040.htm> http://www.docomomoiberico.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=678:urbanizacion-ciudad-ducal&lang=es

37. Vicente Valls Gadea (Alcoi 1895-1974). Títol d'arquitecte de 1922. Pare del també arquitecte i continuador del despatx Vicente Valls Abad (Alcoi, 1925 - València, 2014) Títol d'arquitecte de 1951.

Santa Maria a Cornellà. Enrique Mora. 1940-1948.

Sant Pere a Gavà. Amadeo Llopart, 1941-1948.

Iglesia del Espíritu Santo a Madrid. Miguel Fisac Serna. 1940-1948.

Sant Josep a Girona. Joaquim Maria Masramon de Ventós. 1951.

Santuari d'Arantzazu a Oñati, Guipúscoa. Francisco Javier Sainz de Oiza i Luis Laorga. 1950 i 1955.

Santuario de la Virgen del Camino a Lleó. Fra Francisco Coello de Portugal. 1956-1958.

Valls fill construiria el grup Antonio Rueda de l'Obra Sindical del Hogar en coautoria amb Lluís Marés Feliu, descendent de la nissaga de constructors de Roses i autor d'obres prou interessants a Santa Margarida. Una suma de casualitats que tanca el cercle. <http://www.coacv.org/docs/amccv/amccv/ficha056.htm>
http://www.docomomoiberico.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=1194:grupo-de-viviendas-antonio-rueda&lang=es https://www.via-arquitectura.net/04_prem/04p-138.htm

Però durant la dècada transcorreguda també s'han edificat i reconstruït molts altres temples allunyats de les rèpliques gòtiques, alguns d'ells precisament projectats pels arquitectes de Sant Pere: d'Amadeu Llopart, la parròquia de Sant Pere de Gavà, i d'Enrique Mora, la parròquia de Santa Maria de Cornellà. És possible rastrejar-hi algunes de les intuïcions dels esbossos de Pelayo per la no nata catedral de l'Empordà, no duts a terme a Figueres, però que pel que sembla no van resultar irrellevants, sinó ben fructífers en mans d'altri.

L'arquitectura religiosa a la recerca de la nova monumentalitat contemporània tindrà precisament en els anys que encavalquen el canvi de dècada exemples molt significatius escampats per la geografia peninsular.³⁸ Des de l'església de l'Esperit Sant,³⁹ a Madrid, fins als Santuaris d'Arantzazu⁴⁰ i la Virgen del Camino⁴¹ tot passant per la nova parròquia de Sant Josep de Girona.⁴²

A Figueres, els ecos d'aquesta empenta arribaran, liquidada l'autarquia, amb la capella de Loreto dels americans,⁴³ amb l'església de Sant Baldiri d'Alejandro Bonaterra⁴⁴ i amb la nova parròquia de la Immaculada i Sant Pau de Claudi Díaz Pérez,⁴⁵ però aquestes ja seran d'altres històries.

-
38. Eduardo DELGADO ORUSCO, *¡Bendita vanguardia! Arquitectura religiosa en España 1950-1975*. Madrid: Ediciones asimétricas, 2013.
 39. Iglesia del Espíritu Santo en el Centro Superior de Investigaciones Científicas aixecada entre 1940 i 1948 a Madrid per Miguel Fisac Serna (1913-2006) sobre les restes dels murs de l'auditori de la Residencia de Estudiantes de preguerra.
 40. Santuari d'Arantzazu a Oñati, Guipúscoa, aixecat entre 1950 i 1955 segons el projecte de Francisco Javier Sainz de Oiza (1918-2000) i Luis Laorga (1919-1990) arquitectes guanyadors del concurs. Després de les polèmiques per l'impacte de la seva arquitectura, les arts aplicades varen patir diverses incidències i censurens. Eduardo Chillida va acabar les portes de ferro i Javier Álvarez de Eulate les vidrieres. Però Jorge Oteiza va haver de deixar a la cuneta sense col·locar les escultures dels apòstols del fris de la façana fins a l'any 1969.
 41. Santuario de la Virgen del Camino, a Lleó, aixecat entre 1956 i 1958 segons el projecte de fra Francisco Coello de Portugal (1926-2013). Títol d'arquitecte de 1953. Amb escultures de Subirachs i vidrieres de Ràfols Casamada i fra Domingo Iturgaiz.
 42. Parròquia de Sant Josep, 1951. Joaquim Maria Masramon de Ventós (1910-1987). Títol d'arquitecte de 1940. També com a arquitecte provincial, és autor dels edificis de la Caixa provincial d'Estalvis entre el carrer Nou i l'avinguda de Sant Francesc, a Girona, i de les noves biblioteques dels anys 60, de Figueres i Olot, que van substituir radicalment les de la Mancomunitat dels anys 20.
 43. VVAA *La Tradició moderna 30' 40' 50'*, Catàleg d'arquitectura de l'any 1930 al 1960 a la demarcació de Girona. COAC 1995.
 44. Per a l'arquitectura i l'urbanisme a Figueres en el període entre l'arribada dels militars americans i la transició democràtica es pot veure una mostra de la recerca en curs al capítol "La Cambra d'Azemar i la transformació arquitectònica de la Figueres del segle xx" inclòs al llibre Joan ARMANGUÉ, Joan FALGUERAS i Albert TESTAR, *Cambra Agrícola de l'Empordà. Arquitectura, economia i societat*. Brau edicions, 2016, i al capítol de Joan FALGUERAS FONT: "Parada i Fonda" del catàleg *El País dels Cuiners. Exposició al Museu de l'Empordà*. Editorial efadós 2019.
 45. Joan FALGUERAS, Enric PUJOL CASADEMONT, "Claudi Díaz Pérez, arquitecte i geni inconnegut de Figueres". Article publicat a la revista *L'Empordà* del 15 d'octubre de 1996, p. 24. Josep M. BARRIS RUSET, "L'Arquitecte de la dècada prodigiosa I i II". Articles publicats en el *Diari de Girona* el 16 de juny i l'1 de juliol de 2007.